

THE RETURN OF THE

SINGLE ISSUE EDITION

DAILY TIGER

CRITICS' CHOICE 10' WHISPER

THE ZONE OF INTEREST

Handelen of niet handelen, dat is de vraag

door DANA LINSSEN

Als je wilt uitleggen waarom *The Zone of Interest* zo'n goeie film is, maak je er een spektakel van, terwijl de film zelf in alles zijn best doet om dat niet te zijn. Regisseur Jonathan Glazer vraagt ons het onvoorstelbare voor te stellen.

Er is een zin waaraan ik na het zien van *The Zone of Interest* weer vaak moet denken. Het is de eerste zin van Georges Didi-Hubermans *Images in Spite of All: Four Photographs from Auschwitz (Images malgré tout, 2003)*: 'In order to know, we must imagine for ourselves'. Een Nederlandse vertaling zou kunnen zijn: Om te weten, moet men zich het voorstellen (verbeelden).

Didi-Huberman schreef die zin ter gelegenheid van een controversiële tentoonstelling met foto's van naziconcentratiekampen in Parijs, 2001. Daar waren vier foto's te zien die waren gemaakt door leden van het zogenaamde 'Sonderkommando' (veelal Joodse gevangenen die werden gedwongen in de vernietigingskampen te werken) in Auschwitz, 1944. Het zijn de enige overgebleven beelden die de massavernietiging van het Joodse volk van binnenuit laten zien. Naakte vrouwen die naar de gaskamer worden gejaagd. Een crematie in de open lucht. Een mislukte foto met alleen de open lucht. We denken dat we deze beelden van de kampen kennen, maar we kennen ze vooral van fictiefilms van ná de oorlog.

Na de tien uur durende documentaire *Shoah* (1985) van Claude Lanzmann – die helemaal geen archiefmateriaal wilde gebruiken, alleen lege landschappen en verklaringen van ooggetuigen – werd het ongepast bevonden om de Holocaust filmisch te verbeelden. Het maakte zelfs Steven Spielbergs Oscarwinnende *Schindler's List* (1993) omstreden. Spielberg encenseert weliswaar de 'Endlösung' niet, maar hij komt met zijn camera dicht bij de gaskamers. László Nemes reconstrueert in *Son of Saul* (2014) het moment waarop de vier foto's van het Sonderkommando werden gemaakt. Hij laat zijn hoofdpersoon er getuige van zijn.

En nu stelt *The Zone of Interest* opnieuw de vraag wat dat eigenlijk betekent, dat 'weten' en dat 'voorstellen' in het licht van de grootste, systematisch uitgevoerde genocide uit de moderne geschiedenis? Inmiddels zijn we ons ook meer bewust dat de

Terwijl aan de ene kant van een betonnen muur zijn echtgenote Hedwig haar bloemenparadijs aanlegt, bouwt Rudolf Höss aan de andere kant de hel

Holocaust niet de enige systematisch uitgevoerde genocide is. Misschien moeten we anno 2024 wel concluderen dat andere volkenmoorden misschien nog wel meer 'taboe' zijn om te verfilmen, juist nu er op verschillende plekken op aarde oorlogen met genocidale trekken gaande zijn. De vraag hoe film en kunst een vorm moeten vinden om met het 'onvoorstelbare' om te gaan is daardoor urgenter dan ooit.

Betonnen muur tussen paradijs en hel

Nog voordat *The Zone of Interest* goed en wel is begonnen, is de film al begonnen in het hoofd van de toeschouwer. Het is door alle voorpubliciteit bijna onmogelijk niet te weten dat de film gaat over het leven van kampcommandant Höss en zijn familie in de schaduw van concentratiekamp Auschwitz. Daar werden, mede onder Höss' commando, in minder dan vijf jaar 1,1 miljoen mensen vermoord, van wie het merendeel Europese Joden.

Terwijl aan de ene kant van een betonnen muur zijn echtgenote Hedwig haar bloemenparadijs aanlegt, bouwt Rudolf Höss aan de andere kant de hel. De torens van de verbrandingsovens van de gaskamers zijn boven de muur te zien. 's Nachts is ook het rood van de vlammen zichtbaar. Dag en nacht klinkt er een desoriënterend klanktapijt: kreten en pistoolschoten verdwijnen in flarden muziek en het stampen van de doodsmachines.

Regisseur Jonathan Glazer doet één ding bewust niet: hij laat de gruwelen niet zien. Hij volgt daarmee wat in de traditie van Lanzmann het 'Bilderverbot' is gaan heten, naar analogie van het religieuze

(The Return of the) Daily Tiger is een speciale editie van de voormalige IFFR-dagkrant, in zijn geheel gewijd aan één film: het Holocaustdrama *The Zone of Interest* van Jonathan Glazer, dat op het festival van Cannes is onderscheiden met de GrandPrix en de Fipresciprijs van de internationale filmkritiek. Kort voor het IFFR werd bekend dat *The Zone of Interest* kans maakt op vijf Oscars: beste film, regie, internationale film, bewerkte scenario en geluid. Hoofdpleser Sandra Hüller is genomineerd voor haar rol in *Anatomy of a Fall*. De krant bevat bijdragen van Critics' Choice-curatoren Dana Linssen en Jan Pieter Ekker en drie filmcritici: Roosje van der Kamp, Boaz van Luijk en Sabeth Sniijders; geen recensies vol meningen, maar persoonlijke, essayistische overwegingen die bij het kijken van deze film een rol spelen.

verbod op het maken van afbeeldingen in iconische tradities in jodendom, christendom en islam. De Holocaust mag dan alleen te beschrijven lijken met woorden die we ook voor horrorfilms gebruiken, geen filmmaker denkt er meer aan om de Holocaust te filmen als (de) horror (van toen). Daarom moeten we het ons 'voorstellen'.

Dat voorstellen wordt steeds moeilijker naarmate de overlevers schaarser worden. Er zijn steeds minder verhalen uit de eerste hand. We moeten ons steeds meer gaan voorstellen aan de hand van bronnen die steeds verder van ons weg liggen.

Net als *Son of Saul* verhoudt Glazers film zich ook tot Didi-Hubermans dictum dat we ons juist moeten voorstellen – bijna als morele daad – van wat er daar is gebeurd, omdat we het anders nooit echt zullen weten. 'Ondanks alles', zoals de titel van zijn essay luidt en die zowel slaat op de vier foto's die als ultieme daad van verzet tegen de vergetelheid en de uitroeiing uit Auschwitz werden gesmokkeld, als op het 'ons voorstellen'.

Daglicht

Als je wilt uitleggen waarom *The Zone of Interest* zo'n goeie film is, maak je er een spektakel van, met veel superlatieven, en dingen die uniek en ongeëvenaard zijn, terwijl de film zelf in alles zijn best doet om dat niet te zijn. Samen met *Director of Photography* Lukasz Zal ontwikkelde regisseur Jonathan Glazer een formele visuele stijl die gaat om het niet-zien.

Vervolg op pagina 2

De bloemen van het kwaad

Twee vrouwen lopen door een tuin. Een daarvan is Hedwig Höss, die pas geleden is verhuisd naar een statige villa in Polen voor het werk van haar man Rudolf. Haar moeder is voor het eerst op bezoek. Hedwig heeft haar net alle kamers laten zien. Nu leidt ze haar met trots rond door haar weelderige tuin, die ze elke dag met zorg onderhoudt.

Het is een prachtige tuin met hoge zonnebloemen en grote hortensia's. Kiezelpaden leiden naar de pronkstukken: een pierenbadje inclusief glijbaan waar de kinderen uit de buurt in spelen, een flinke kas vol exotische planten, een moestuin met groentebedden en fruitbomen.

Bijen zoemen op kleurrijke bloemen. De zon werpt schaduwen op het vers gemaaid gras. Een grote schoorsteen stoot pluimen zwarte rook uit. Want de tuin staat in Auschwitz. En hoewel een muur de tuin scheidt van het naburige concentratiekamp, sijpelt het lijden van de gevangenen ernaast continu het huis binnen. Het geschreeuw is vooral te horen in de tuin, maar Hedwig en haar moeder besteden er geen aandacht aan. Het is alsof ze het niet kunnen horen. Niet alleen negeren ze wat achter de muur gebeurt, ze doen alsof de muur helemaal niet bestaat.

Terloofse wreedheid

Er zit veel terloofse wreedheid in *The Zone of Interest* van Jonathan Glazer, dat niet de verschrikkingen van de Holocaust verbeeldt, maar het dagelijks leven laat zien van degenen die het lieten gebeuren. Hedwigs aandacht voor haar prachtige tuin is misschien wel het wreedste van alles. Ze geniet van een mooie bloem naast de muur van het concentratiekamp terwijl enkele centimeters verderop, aan de andere kant van de muur, mensen schreeuwen van honger en pijn.

Het is een ongelooflijk naar beeld. Wat mij het meest raakt is niet de onvoorstelbaarheid ervan, maar juist de voorstelbaarheid. Want is het leven van een filmcriticus niet een beetje zoals dat van Hedwig? Terwijl duizenden families in de Gazastrook zonder elektriciteit en vers water zitten, praat ik weliswaar niet over hoe de seizoenen mijn prachtige tuin beïnvloeden, maar over de films van de week, de maand, het jaar. En terwijl een man in mijn straat weer een nacht buiten slaapt, toon ik niet deze en die bloem aan mijn moeder, maar wijs ik de lezer op dit onberispelijk gefilmde shot of die goed gekozen soundtrack. Ik plant dan geen exotische bloemen, maar leg toch een soort tuin aan in mijn verbeelding: een collectie met de mooiste films.

Natuurlijk zijn dat niet alleen aangename esthetische objecten. Veel van deze films gaan juist over tragedies in de wereld. Maakt dat het niet alleen maar erger? Geen tuin vol bloemen, maar een spiegelkast vol heen-en-weerkaatsingen die een glimp van het leven achter de muur weergeven. Kijk eens hoe prachtig de spiegels het leven achter de muur vangen, zouden bezoekers die door mijn tuin wandelen kunnen zeggen. Levensgroot. Net echt.

Wezenlijk verschil

Was het anders geweest als Hedwig niet pal naast het kamp, maar enkele kilometers verderop had gewoond? Maakt het uit dat ze bewust negeert wat er achter de muur gebeurt? Zou Hedwig minder wreed zijn als er geen muur was? Als ze de gruwelen met eigen ogen kon zien, haar gezicht zou vertrekken en ze alsnog zou doorgaan met het wieden van haar tuin? Als Hedwigs moeder zich realiseert wat er gaande is, vertrekt ze zonder iets te zeggen. Maakt dat haar minder wreed?

Met andere woorden: is bewustzijn van pijn genoeg? Het is immers actie die wezenlijk verschil maakt – zoals van het buurmeisje van de familie Höss, dat elke nacht voedsel op de werkplekken van de gevangenen verstopt.

Natuurlijk, alle actie begint met bewustzijn. Maar vaak is bewustzijn niet het begin van de reis, maar het eindpunt. Hoe vaak ben je uit een film gekomen en heb je op basis van wat je gezien hebt iets onderhouden?

Kunst is belangrijk, juist ten tijde van immens lijden. Een verhaal biedt troost, zorgt voor zingeving, geeft hoop. Zoals ook een tuin met bloemen dat kan doen. Als er een wezenlijk verschil is tussen Hedwigs aandacht voor haar bloemen en de aandacht van de filmcriticus voor cinema, heeft dat wellicht te maken met macht. Als Hedwig zou stoppen met het onderhouden van haar tuin, zou ze een verschil kunnen maken. Ze woont niet alleen naast een concentratiekamp, ze is getrouwd met de directeur.

Hoe zit het dan met de bezoekers van de tuin? Zij zijn relatief machteloos. Zijn zij niet net zo wreed als Hedwig wanneer ze zich vergapen aan de bloemen? En zijn we dan niet allemaal bezoekers van de tuin naast Auschwitz als we ons verwonderen over de schoonheid van de wereld, terwijl diezelfde wereld in brand staat?

Roosje van der Kamp is freelance filmjournalist bij Het Parool, de Filmkrant en VPRO Cinema

EXCLUSIEF Sandra Hüller

'Ze wist wat er gaande was. Ze was daar. Ze zag alles'

In *The Zone of Interest* speelt Sandra Hüller Hedwig Höss, 'de koningin van Auschwitz'. "Werken met mijn lichaam was mijn enige kans om in dit personage te kruipen, want veel ziel was er niet en ik weigerde haar iets van mijzelf te geven."

CRITICS' CHOICE X WHISPER

Tien jaar na (The Return of the) Critics' Choice organiseren Jan Pieter Ekker en Dana Linssen voor de laatste keer een Critics' Choice-programma in de huidige vorm op het International Film Festival Rotterdam.

Video-essays, nagesprekken, complete *mash-ups* van speel-films, een tijdens het IFFR gedraaide, ontwikkelde en vertoonde 16-mm film, een in stukken gehakte DCP, een live gebreide sjaal als analoge datavisualisatie - wat was er de afgelopen tien jaar eigenlijk niet mogelijk tijdens Critics' Choice? Toen we tien jaar geleden de eerste (The Return of the) Critics' Choice organiseerden hadden we een paar doelen voor ogen: meer debat en reuring brengen op het IFFR, de dialoog tussen festival, bezoekers, makers en critici versterken door het organiseren van events en interventies, en vooral om het video-essay naar Nederland en het festival te halen.

Die video-essays werden de blikvanger van Critics' Choice en het IFFR werd daarmee het eerste internationale filmfestival dat consequent en grootschalig video-essays vertoonde. Niet alleen op het grote bioscoopscherm, wat al tamelijk uniek is, maar ook voorafgaand aan films die soms op het festival in première gingen en meestal in aanwezigheid van de makers. Die reageerden zonder uitzondering enthousiast, al was het soms best spannend om al voor een film een inleidend essay te zien; een reflectie op hun werk, een uitnodiging voor een gesprek. Als er dus iemand bedankt moet worden voor het succes van Critics' Choice zijn het wel deze makers en filmteams.

Zij stelden ons de afgelopen tien jaar in staat om meer dan 50 video-essays te produceren, waarvan vele daarna in bioscopen of op andere festivals een nieuw leven kregen.

Door het maken van video-essays een jaarlijks terugkerende plek te geven, profiteerden ook Nederlandse filmjournalisten van Critics' Choice, doordat ze buitenlandse collega's met meer ervaring ontmoetten. Een aantal van hen is video's blijven maken. Een van onze meest dierbare voorbeelden is hoe historicus en kunstjournalist Bianca Stigter na de eerste editie standvastig is blijven doorwerken aan haar *Three Minutes*, tot dat die in 2021 op het filmfestival van Venetië als lange documentaire z'n wereldpremière beleefde.

Toekomstperspectieven

Voor de tiende editie is gekozen voor het thema 'Whisper'. In een tijd waarin iedereen elkaar dreigt te overschreeuwen, gaan we op zoek naar de stille stem van de filmbehouwing; van verdieping en reflectie. Wat moeten we zeggen om gehoord te worden? Wat kan en wil men in het openbare debat nog zeggen? Wat zijn de dilemma's en kansen waarmee we te maken hebben als we de menselijke stem in film en filmbehouwing? Huilen we met de wolven in het bos? Is de onafhankelijke journalistiek definitief opgeslokt door marketingmachines en influencers op social media? Moeten filmjournalisten om gehoord te worden en mee te doen aan de race om de *clicks* vormen van zelfcensuur - of zelfverloochening - gaan toepassen? Daarmee is de cirkel rond. Critics' Choice keerde in 2015

- mede op instigatie van programmeur Gerwin Tamsma en directeur Rutger Wolfson - terug op het IFFR om te onderzoeken welke vormen van dialoog, debat en reflectie ontbraken, nieuw en nodig waren op een internationaal filmfestival dat van grote invloed is op film- en bioscoopcultuur in Nederland. Latere directeuren Bero Beyer en Vanja Kaludjercic ondersteunden het programma genereus.

Met Whisper organiseren we voor het laatst in deze vorm een Critics' Choice op het IFFR en maken we de balans op en ontwikkelen we samen met gasten, publiek en toevallige passanten toekomstperspectieven voor een duurzaam verankerde vorm van filmjournalistiek. En dat in een landschap dat door steeds verder eroderende journalistiek, Covid, #MeToo en Black Lives Matter, de Hollywoodstakingen, oorlogen in Oekraïne en Gaza steeds meer wordt bepaald door vragen rondom representatie, inclusie en gelijkwaardigheid. Verwante thema's als duurzaamheid (*Sustainable Criticism* in 2018 en *On Collectivity* in 2020) en diversiteit en inclusie (*On Positionality* in 2021) waren de onderwerpen van eerdere edities van Critics' Choice, en zoals ieder jaar hopen we voort te bouwen op eerdere en nieuwe inzichten. Wat dat betreft is Critics' Choice een mentaliteit, een gedeeld onderzoek, een laboratorium en een speelplaats waar critici worden uitgenodigd hun vak van creatieve impulsen te voorzien. Na het festival gebeurt dat in ieder geval verder op het nieuwe platform voor kijkcultuur aPoV (another Point of View; www.apov.space) en wie weet binnenkort ook weer op een filmscherm bij u in de buurt.

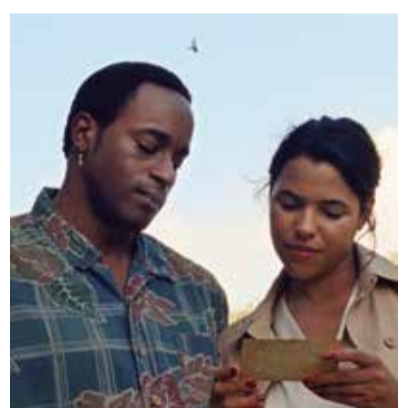
Zaterdag 27 januari, 19.00 uur, Cinerama 1
Avant-Drag! van Fil Ieropoulos (Griekenland, 2024)
Portret van negen dragartiesten met verschillende gender-expressies en seksuele oriëntaties, die de straten van Athene opgaan om vraagtekens te zetten bij sociale structuren en deze te ondermijnen. Ze eisen sociale rechtvaardigheid door conservatisme, het patriërchaat, patriërisme, racisme en seksisme onder vuur te nemen. Na afloop is er een *meet and greet* met het filmteam en een optreden van de performers in Perron, voorafgaande aan IsBurning. Zie @criticschoice10 op X voor updates
Ingeleid door een video-essay van Roosje van der Kamp

Dinsdag 30 januari, 14.00 uur, Pathé 1
Krazy House van Steffen Haars en Flip van der Kuil (Nederland, 2024)
In de stijl van sitcoms uit de jaren '90 wordt een schattig gezin (ze heten letterlijk 'the Christians') overvallen door een bloeddorstige Rus en zijn twee tienerzoons. De aanvankelijke sitcomstijl wordt geleidelijk verruild voor duistere en bloederige horror, wat getuigt van de kunde van het populaire Nederlandse duo Steffen Haars en Flip van der Kuil (*New Kids*). Kort en goed: *Krazy House* is een onstuimige, knettergekke comedy.
Ingeleid door een video-essay van Hugo Emmerzael

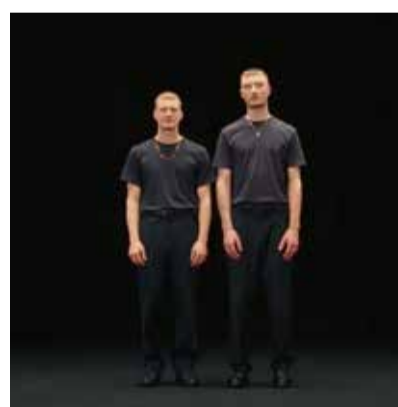
Zondag 28 januari, 10.30 uur
10 jaar Critics' Choice - en verder
Tijdens een werklunch wordt door (internationale) filmjournalisten, -professionals, video-essaymakers en door het IFFR geselecteerde deelnemers van het Media Outreach Inclusivity Scheme (MIOS) stilgestaan bij tien jaar Critics' Choice en vooruitgekeken naar de toekomst van de filmkritiek. Aan de orde komen vier thema's: Whisper (het thema van de laatste Critics' Choice); 10 jaar Critics' Choice en video-essays; De toekomst van filmkritiek op filmfestivals en Onafhankelijke filmkritiek voorbij de recensie. Op uitnodiging.

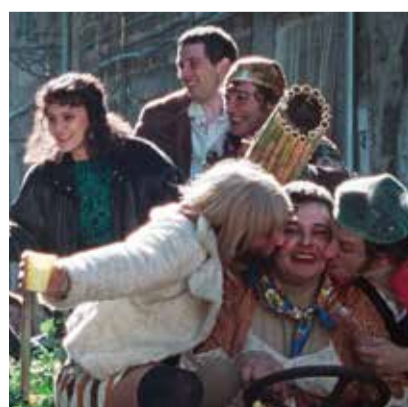
Donderdag 1 februari 15.30 uur, Pathé 2
The Ballad of Suzanne Césaire van Madeleine Hunt-Ehrlich (Verenigde Staten, 2014)
Suzanne Césaire was schrijver, leraar, feministisch activist van het Afro-Surrealisme, belangrijk lid van de Négritude-beweging en een pionier die meer aandacht en erkenning verdient dan ze ooit heeft gekregen. Dit is niet zomaar een *biopic*: het leven van Césaire wordt gepresenteerd aan de hand van een onderzoek door een groep filmmakers die zich bezighoudt met het leven en de nalatenschap van Césaire.
Ingeleid door een video-essay van Janilda Bartolomeu

Zondag 28 januari, 20.00 uur, Doelen Jurriaanse Zaal
Talk: Sandra Hüller
De Duitse actrice Sandra Hüller gaat met de Britse kunst- en filmcriticus Peter Bradshaw in gesprek over haar acteercarrière, waarbij ze de hoogtepunten, maar ook minder bekende rollen zal bespreken, met inbegrip van haar werk in het theater en in andere kunstvormen. Ze vertelt over haar kijk op acteren en personages - met speciale aandacht voor *The Zone of Interest* - en de verschillende methoden en behoeften van de regisseurs met wie ze heeft gewerkt. Een unieke gelegenheid om meer te leren over de ervaringen en expertise van een van de meest getalenteerde acteurs vandaag de dag.

Donderdag 1 februari, 16.30 uur, Lantaren/Venster 1
Future Me van Vincent Boy Kars (NL, 2014)
In dit derde en laatste deel van Vincent Boy Kars' millennial-trilogie kruipen zowel de regisseur zelf als acteur Martijn Lakemeier in de huid van Vincent. Ze gaan de dialoog aan met onder anderen Vincents vader en moeder, zijn vriendin Eva en een therapeut, in een poging te ontrafelen hoe Vincent de persoon is geworden die hij vandaag de dag is. Net als in eerder werk gebruikt Kars fictie niet alleen om de complexiteit van het mens-zijn te ontrafelen, maar ook om dichter bij zichzelf te komen.
Ingeleid door een video-essay van Joost Broeren-Huitenga

Dinsdag 30 januari, 16.45 uur, Schouwburg Grote Zaal
La chimera van Alice Rohrwacher (Italië/Frankrijk/Zwitserland, 2023)
Arthur (puike rol van Josh O'Connor) is een jonge Engelsman met een voorliefde voor oude beschavingen. Samen met zijn vrienden verdient hij de kost met het leegroven van Etruskische graven en de verkoop van kunstvoorwerpen aan rijke verzamelaars op de zwarte markt. Gekweld door een verloren liefde begint Arthur een zoektocht om een voor eeuwig verdwenen verleden én zichzelf te redden.
Ingeleid door een audio-presentatie van Devika Girish

Donderdag 1 februari, 20.30 uur, Kino 4
Rachel McLean: Pop Culture Potpourri!
Rachel Maclean is een multimedialkunstenaar die een scala aan digitale technologieën gebruikt om fantasieverhalen te creëren die zich vaak afspelen in CGI-landschappen. Alle personages speelt ze zelf, met buitenissige kostuums en make-up. Zo creëert Maclean een universum vol schrille en verontrustende contrasten, dat altijd de vinger aan de pols van de moderne tijd heeft en vaak zelfs voorspellende gaven.
Ingeleid door een video-essay van Ela Bitencourt